

Veteriner Hekimliğin Doğuşu ve İnsan - Hayvan İlişkileri

Birth of Veterinary Medicine and Human-Animal Relations

Mehmet ÇİTİL¹

Öz:

Tarih sahnesinde, insan hayvan arasındaki ilk ilişki aynı doğayı paylaşmanın ötesinde “avlanma” biçiminde gelişmiştir. Düzensiz ve rastlantılara bağlı yaşam süren avcı ve toplayıcı kabilelerin şekillenmesi ile birlikte insanoğlunun ilgi odağı hayvanlar olmuştur. Mağara duvarları ve kayalara çizilen hayvan resimleri, avın başarılı geçmesi için yapılan av sihri törenleri ile ilgilidir. İnsanlar bu hayvan simgelerini çizerek; avlayacakları hayvanların üzerinde büyü yolu ile egemenlik kurmaya çalışmışlardır.

Anahtar sözcükler: Veterinerlik, İnsan, Hayvan.

Abstract:

In the history scene, the first relationship between human beings and animals has developed in the form of “*hunting*” beyond sharing the same nature. Animals became the focus of human attention when irregular and accidental living shaped by hunter and gatherer tribes,.The pictures of animals drawn on the rocks and cave walls and are related to magical hunting ceremonies for the successful hunting. They tried to establish sovereignty over the animals that they would hunt by drawing these animal icons.

Keywords: Veterinary, Human, Animal

Giriş ve Genel Açıklamalar

İlkel insan, yaşam ve doğaya ilişkin sorunlarını bir simge yaratarak çözmeye çalışmıştır. Söz konusu simge “*totem*”dir. İlkel insanın evrimsel düşünce biçiminde totem: “*yeniden doğuş aracı,*

---

¹ Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi İç Hastalıkları Anabilim Dalı, Kayseri, Sorumlu yazar;
mehmetcitol@erciyes.edu.tr

büyük yaratıcı, kutsal yol gösterici, ruhun öbür dünyaya yolculuğunda bir rehber, tanrıların habercisi hatta tanrının kendisi olmak gibi anlamlar taşımıştır.”

Kabile toplumlarında hayvan totemleri çok yaygın olup; bunlar, ilk uygarlıklarda gelişecek olan hayvana tapınmanın daha karmaşık biçimleri için bir fon oluşturmaktadır.

Totemizmin ana hatları şu şekilde çizilebilir:

- Totem klanın atası ve koruyucusudur.
- Totem olan hayvanı öldürmek ve yemek yasaktır. Yeme yasağı bazen hayvanın sadece belli bir parçasını da kapsayabilmektedir.
- Totem hayvanlarından kazara ölen olursa, onun için yas tutulur. Kabilenin bir üyesine gösterilen saygı hayvana da gösterilerek gömülmektedir.
- Totem hayvanın öldürülmesi herhangi bir nedenle zorunlu olursa bu ancak af dileme ayinleri ve günahattan temizlenme törenleri ile yapılmaktadır.

O dönemde insanlar, toteminden korkmuş, ürkmüş ve bir şeyler ummuştur. Ancak bu bir tapınma değil, ricada bulunmaktır.

Üretici ekonominin ilk evresi olan neolitik çağ, insan aklının sihirsiz düşünüşten dinsel düşünüşe yönelen geçmiş evresini oluşturmaktadır. Bu evrede insanoğlunun ilgisi, hayvanlar yanında, üzerinde egemenlik kurabileceği bitkilere, özellikle bitkilerin yazgısında etkili olabilen doğa güçlerine yönelmiştir. Üretimle beraber insanın doğa ile gerçekleştirdiği etkin ve düzenli ilişki, analogi mantığının yanı sıra dedüktif (tümdengelimli) mantığın gelişmesini sağlamıştır. Hayvanları ve bitkileri doğurup beslediği düşünülen toprak, anne gibi doğurucu ve üretken olmasından dolayı ilk tanrılaştırılan doğa gücü olurken; tümdengelim mantığının gereği erekler ile açıklanmaya başlanmış, doğa olayları erk sahibi varlıklar olarak düşünülmüştür. Yer, gök, fırtına vb. doğa güçleri tanrılaştırılmıştır. Politeistik nitelikli ilkel dinler, animizmle birlikte bu şekilde doğmuştur. İnsanın gelişiminde ilk basamaklarda yer alan animistik aşama sonraki dinsel aşamanın çekirdeğini teşkil etmiştir. Bir çeşit ilkel doğa felsefesi olan animizm dar anlamda ruh hakkındaki kavramlar kuramı; geniş anlamda da ruhsal varlıklar kuramıdır. Buna göre tüm canlıların ve cansız nesnelere içinde bir ruh vardır.

İlk tanrılar totemicilik geleneğinin etkisi ile hayvan biçiminde düşünülen doğa güçleri olmuştur. Örneğin “*Gilgamiş Destanı*”nda göğün boğası güneş tanrı böyledir. Bunun yanısıra bir takım

hayvanlar da kutsal sayılmıştır. Totemizmin başlangıcında görülen hayvanlardan ricada bulunma, yerini hayvanlara tapınmaya bırakmıştır. Böyle hayvanlara; Sibiryaya ve Kuzey Amerika'da ayı, Orta-Güney Amerika'da kaplan, Hindistan'da kobra, Avusturalya ile Orta Afrika'da gökkuşağı renklerine bürünmüş yılan örnek olarak verilebilir.

Kabile toplumlarındaki totemciliğin en çarpıcı örneklerine Eski Mısır'da rastlanılmaktadır. Mısır sanatı ve politeizminde hayvan tanrıların çokluğu şaşırtıcıdır. Eski Mısır'da koç cinselliğin sembolü, aslan güçlülük sembolü, dünyanın oğlu yılan tanrı Sito ölümsüzlük sembolü, kedi tanrıça Basted ise doğurganlık sembolü olmuştur.

Başlangıçta kabile sembolleri olarak saygı gören ve korunan basit hayvanlar olan totemler giderek hayvan başlı, insan gövdeli tanrılara dönüştürülmüş; zamanla antropomorfik bir tanrı anlayışı ağır basınca hayvanlara yalnızca tanrıların temsilcileri gözüyle bakılmıştır.

Uygarıkların başlıca dinamiklerinden birini oluşturan hayvan varlığının sağlıklı durumunda, zenginlik ve mutluluk, salgın hastalıklarında ise, korku, şaşkınlık ve kıtlık yaşanmıştır. Yalnız Avrupa'da, 1711-1769 yılları arasında sığır vebası nedeniyle 200 milyon sığır ölmüştür. Et, süt ve yumurta gibi yüksek biyolojik değerdeki beslenme kaynaklarının yok olması; gıda yetmezliğine ve malnutrisyona neden olmuş; giderek sosyal ve ekonomik yaşamı felce uğratmıştır.

Tüm bilimsel ve teknik olanaklara karşın, 1960'lı yıllarda, Avrupa'da mastitis'in yılda 5 milyon ton süt kaybına yol açtığı; bununla, 30 milyon çocuğun günlük süt gereksiniminin karşılanabileceği saptanmıştır.

Buhar ve motor gücünün egemenliğine dek geçen süre içinde görülen salgın hayvan hastalıkları sırasında ulaşım durmuş; iş gücü yanında orduların harekât güçleri zayıflamış; hatta Kurtuluş Savaşı'nda yaşandığı gibi, ulusların egemenlikleri tehlikeye girmiştir.

Bu gerçekler karşısında çaresiz kalan Avrupa'da 1711 ve 1714 yıllarında Dr. Ramazzini ve Dr. Lancisi İtalya'da, Dr. Bates İngiltere'de salgın hayvan hastalıklarının incelenmesi ve gerekli önlemlerin alınması amacıyla görevlendirilmişlerdir. Bu konuda yetersiz kalınması ve "**hayvan hastalıkları konusunda özel eğitilmiş hayvan doktorlarının yetiştirilmesi gerekir**" görüşleri üzerine ilk veteriner hekimliği okulu 1762'de Fransa'da açılabilmiştir. Dört yıl süreli ve bilimsel

nitelikli bir öğretim gören mezunlar, veteriner hekimliği alanındaki bilimsel etkinliklerin de öncüleri olmuşlardır.

Buradaki “*bilimsel*” sözcüğü, bilime dayalı bilgi anlamında kullanılmıştır. Bilimdeki bilgi, sistemli bilgidir. Bilimin kendisi de “*sistemli ve organize edilmiş bir bilgiler bütünü ve teknik yöntem*” olarak tanımlanmaktadır. Bilim, hem bilgi’dir, hem de bilgi üreten bir etkinliktir. Oysaki tüm dünyada, 1762 yılı öncesinde usta-çırak ilişkisiyle yetişenler, görgüye dayalı bilgilerle hayvanları tedavi etmişlerdir. Bu uygulamada bilgi üretimi yoktur; araştırmaya da kapalıdır. Araştırma; ancak, bilimsel bilgi ile yüklenmiş bireyler tarafından yapılabilir. “*Araştırmada, problemleri çözmeye, insanlığın hizmet ve kullanımına yeni araçlar getirme; bilgide, teknolojiye ilerleme, gelişmeyi sağlama, sorunlara çare ve çözüm bulma amacına yönelik*” etkinlikler vardır. Veteriner hekimliği alanında 1762 ile birlikte bu tür etkinlikler görülmeye başlanmıştır. 18nci yüzyılın sonunda, hemen tüm Avrupa ülkelerinde bilimsel nitelikli veteriner hekimliği okullarının açılması, bu etkinliklerin gücünü ve yararlarını kanıtlayan somut bir sonuç olarak değerlendirilebilir (Erk, 1972, 1978).

Osmanlı İmparatorluğu tarihinde, 18.yy’nin sonu ile 19.yy’nin başlarında III. Selim ve II. Mahmud zamanlarında müspet bilimde batıya yaklaşma hareketleri doğrultusunda batı usulü okullar açılmıştır. Mühendishane-i Bahri (1773), Mühendishane-i Berri (1793), Tıphane-i Amire ve Cerrahhane-i Mamure (Askeri Tıp Okulu) (1826), Mekteb-i Ulum-i Harbiyye (Harp Okulu) 1834’te kurulmuştur (Bekman, 1940).

1842’de açılan “*Mekteb-i Baytariyye*”, çağdaş veteriner hekimliği bilgilerinin öğretilmesi ve uygulanmasında bir başlangıç, modern veteriner hekimliğin Türkiye’de temel atması olarak sayılmaktadır. II. Mahmud zamanında Tanzimat’ın ilanıyla Millî Eğitim alanındaki yeniliklere hız verilmiştir. O zamana kadar ıslahat için daha çok Fransa’dan eleman getirilirken, II. Mahmud, Fransa’nın Osmanlı İmparatorluğu’na karşı güttüğü siyaseti çıkarlarına uygun görmediğinden bu kimselerin Prusya’dan getirilmesini istemiştir. İmparatorlukta veteriner öğretimi yaptırmak üzere görevlendirilen Godlewsky’de Prusyalı bir subaydır. 1841’de hükümetin İstanbul’a “*Veteriner Okulu*” açması için yaptığı çağrı üzerine istekli olmuş ve bu yılın sonunda İstanbul’a gelmiştir. Godlewsky’nin görevi bir veteriner okulu kurmak ve idare etmek, buraya birliklerden gönderilen genç askerleri ordu atlarının hastalıklarını teşhis ve tedavi edecek derecede yetiştirmektir. İlk dönemde (1842) öğretim süresi üç yıl olarak tespit edilmiş ve 12 öğrencisi ile ilk sınıf 1845’te

mezun olmuştur. 1845'te başlayan ikinci dönem için istekli 32 öğrenciden 15'i okuma yazma bilmediklerinden birliklerine geri gönderilmiş ve kalanlarla öğretime devam edilmiştir. Öğretim günde iki saat teorik ders ve sonrasında getirilen hayvanların tedavi çalışmaları şeklinde sürdürülmekteydi (Erk, 1972, 1978, Bekman, 1940).

Bu iki dönemden sonra öğretim Harp Okulu bünyesine alındı. Ahmet Paşa'nın nazırlığı sırasında okulda veteriner sınıfları açılmış, iki Harp Akademisi sınıfı, iki Harp Okulu sınıfı, İki Baytar sınıfı olarak sekiz sınıfla öğretime devam edilmiştir. Öğretim günde iki saat teorik ders ve sonrasında getirilen hayvanların tedavi çalışmaları şeklinde sürdürülmekteydi.

1873'te Harp Okulu dört yıldan üç yıla indirilmiştir. Veteriner sınıfları öğretim süresini kısaltmamak amacı ile Galatasaray'da bulunan Tıp Mektebine nakledildi. Bu sıralarda Tıbbiyenin başında nazırlık yapan Marko Paşa bulunmaktaydı. 1877'de Galatasaray'daki Tıp Okulu Gülhane'deki geniş binalarına geçince veteriner sınıfları için ayrı ayrı dersaneler verilebildi. 1888 yılı, "Askeri Veteriner Öğretimi"nin bir dönüm noktasıdır. Bu yılın sonunda veteriner sınıfları tekrar Harp Okuluna alınmış, ders programları yeniden düzenlenmiş ve "Baytar Zabıt Sınıfı" tesis edilmiştir. Aynı yıl içinde Sivil Veteriner Okulu'nun açılması için de karar alınmıştır.

Sivil Veteriner Okulu'nun 1889'da açılmasından önce, Askeri okuldan 15 kadar sivil veterinerin mezun olduğu sanılmaktadır. 1889'da Ahırkapı semtindeki Sivil Tıp Okulunda gündüzlü olarak öğretime başlayan Sivil Veteriner Okulu üçüncü sınıftan itibaren "Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi"ne yatılı olarak nakledilmiştir. Bu okul 1893'de 17 kişi ile ilk mezunlarını vermiştir. Mezunlar arasında Millî şairimiz M. Akif Ersoy' da bulunmaktadır. 1894'te ise Halkalı Ziraat Okulunun yetersizliği göz önünde tutularak Sultanahmet'te "Mülkiye Baytar Mekteb-i Ali"si kuruldu. Askeri Veteriner Okulu ise 1905'de ikinci kez Tıbbiye ile birleştirildi ve bu durum 1909'da Tıp Okulu'nun fakülte şeklini almasına kadar devam etti. Bundan sonra Askeri Veteriner Okulu eğitimini bir süre müstakil olarak sürdürmüştür (Erk, 1972, 1978, Bekman, 1940).

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması ve yurdun işgali üzerine Saray Hükümeti çektiği bütçe darlığı nedeniyle Askeri Baytar Mektebini 1921'de kapattı. Ancak veterinerlerin çabaları ve Harbiye Nezaretinin itirazı ile okulun Mülkiye Baytar Mektebi ile birleştirilmesine

karar verildi. Böylece sivil ve askeri öğrenciler 1921'den itibaren Selimiye'deki Baytar Mekteb-i Ali'sinde öğrenime devam ettiler.

28 Kasım 1928'de de okul İktisat Vekâleti'nden ayrılarak Maarif Vekâletine bağlandı ve adı “*Yüksek Baytar Mektebi*” olarak değiştirildi. 1933'de Ankara'da Yüksek Ziraat Enstitüsü (YZE) binalarının tamamlanması ile okul Ankara'ya nakledildi. Kasım 1933'ten itibaren “*Baytar Fakültesi*” adı ile öğretime başladı. Okulun tesisleri mükemmeldi. Bütün önemli dersler için Almanya'dan birer profesör getirilmişti. Yüksek Baytar Mektebinde müderris ünvanı ile çalışan öğretim üyeleri burada doçent ünvanı ile çalışmaya başladılar. Tabana doğru diğer kademeler; şef asistan, baş asistan, birinci sınıf asistan, ikinci sınıf asistan olarak tespit edilmişti. Fakültenin ilk Dekanı da Dahiliye Enstitüsü profesörü “*Prof. Dr. MaxGebhart*”tır. Baytar Fakültesi'nde öğretim dört yıl olarak belirlenmişti (Erk, 1972, 1978, Bekman, 1940).

1937'de “*Baytar*” kelimesinin yerine “*veteriner hekim*” kabul edildi ve fakültenin adı “*Veteriner Fakültesi*” oldu (Bekman, 1940). Öğretimde 1934'e kadar kullanılan Arapça deyimlerin yerini de Latince terimler aldı. 1939'da fakülte öğretim süresi 5 yıla çıkartıldı. Bu suretle veteriner hekimlik öğretimi daha iyi yapılmaya başlandı. 1933'ten 1940'a kadar geçen süre içinde öğretim kadrosunda bulunanlardan bir kısmı profesörlüğe, bir kısmı da doçentliğe yükselmişlerdir. Almanya'dan gelen profesörlerin bir kısmı da memleketlerine dönmüşlerdir.

1946'da Ankara Üniversitesi (AÜ)'nin kurulmasıyla Ankara'daki yüksekokullar bu üniversitenin fakülteleri haline geldiler. Ancak YZE'ye bağlı fakülteler kuruluş kanunları gereği üniversiteye katılamıyor ve birçok haktan yararlanamıyorlardı. 30 Haziran 1948'te çıkartılan yeni bir kanun ile Veteriner Fakültesinin AÜ'ye girmesi sağlandı. AÜ Veteriner Fakültesi uzun yıllar Türkiye'de tek Veteriner Fakültesi olarak eğitim-öğretime devam etmiştir (Erk, 1972, 1978, Bekman, 1940).

Ülkemizde Cumhuriyet öncesi ve sonrasında veteriner eğitimin asıl amacı askeri ihtiyaçlara cevap vermek iken daha sonraki yıllarda bu durum değişim göstermiştir. Günümüzde ise halk ve hayvan sağlığı ile hayvansal üretim ve gıda sektörü başta olmak üzere birçok farklı alanda veteriner hekimlik mesleğine artan ihtiyaç nedeniyle askeri eğitim merkezlerinde başlayan veteriner eğitimleri, fakülte düzeyinde ilk olarak 1948'de Ankara Üniversitesi bünyesinde Veteriner

Fakültesi olarak eğitim vermeye başlamıştır. Daha sonraları 1970'li yıllarda Ankara'yı Elazığ, İstanbul ve Bursa'da Veteriner Fakültelerinin kuruluşu takip etmiştir.

İlerleyen yıllarda artan hekim ihtiyacını karşılamak ve bu alanda akademik çalışmaların arttırılması amacı ile fakülte sayısı artarak, hali hazırda aktif olarak eğitim veren 26 adet veteriner fakültesi sayısına ulaşılmıştır. Aktif olarak eğitim hayatına devam eden fakültelerin yanı sıra resmi olarak kurulmuş ancak henüz eğitim öğretime başlamayan fakülteler ile birlikte Türkiye'deki Veteriner Fakülte sayısı 30'un üzerindedir.

Kaynaklar

Bekman, M. 1940. Veteriner Tarihi. Ankara Basım ve Cildevi, Ankara.

Erk, N. 1972. Türkiye’de Veteriner Hekimlik (19. Yüzyıl Ortalarında) Godlewsky ve Sommer.
Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yayınları: 281, Çalışmalar: 183. Ankara
Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Erk, N. 1978. Veteriner Tarihi. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.